

NE ČITASMO, OSIM PUTUJUĆI

(Jasmina Topić: *Plaža Nesanica*, Kulturni centar Novog Sada, Novi Sad, 2016)

U nesanici svetluca sloboda.
Ivan Lalić, „Pohvala nesanici“

Ako zamislimo da pisati roman znači oljuštiti jabuku, iseći je na kriške i pažljivo izvaditi koštice iz njih, pisanje priče možemo predstaviti kao sakupljanje rasutih koštica, njihovo vraćanje na mesta u kriškama, sastavljanje kriški u jabuku i obavijanje jabuke ljuskom. Sledeći ove slike, pomišljamo da romanopisac rasklapa dok pripovedač sklapa, odnosno da je pisanje romana putovanje u središte poznatog, a pisanje priče prepoznavanje poznatog, koje se do poslednjeg trenutka činilo nepoznatim.

Kakva je jabuka poezije? U poeziji je jabuka pomerena u odsutnost. U pesmi je miris važniji od same jabuke. Pesnik, birajući neku od manifestacija jabuke – miris ili slast, kiselost, odsjaj na glatkoj ljusci, košticu..., izaziva predstavu jabuke u nama. Kada pročitamo pesničku zbirku *Plaža Nesanica* Jasmine Topić, osećamo najpre melanholično-nostalgični ton, zamišljamo nepoznate ulice dalekih gradova, čujemo brujanje nepoznatih jezika, prizivamo u svest putničku groznicu, vrelinu leta, oznojena tela, miris soli, morski beskraj. Prilikom prvog susreta sa pesmama iz ove knjige, pamtimo atmosferu. Baš ona će čitaocu odškrnuti vrata „jabuke smisla“. Glavni tok pesama uvek prate detalji kojima se stvara štimung i krči put kroz poetski svet. *Odnekud je došao vetar / doneo miris cveća i mora*, kaže se u pesmi „Bez bežične veze“. *Otužni kraj romanse iza zidova / svira u ritmu zveckanja posuđa*, čitamo u pesmi „Umnožavanje“. Značaj atmosfere pojačan je udaljavanjem od početnog predmeta pesme. U njenoj dubini naslućuje se „predmet“ od kojeg se pošlo, konkretna situacija ili prizor. U pesmi „Tegle u koje nije stala nežnost“, to su, na primer, prazne tegle u sudoperi, a u pesmi „Rijeka“ – puste riječke ulice u rano jutro. Pesnikinja se, razvijajući pesmu, udaljava sve više od konkretnog predmeta, poput kamere čijim udaljavanjem predmet posmatranja postaje manji i nejasniji. Na ovaj način se uvećava apstrakcija, pojačava tropičnost i razliva značenje. Jasne ivice rastaču se u obrise, celina prizora u fragmente. Zanimljivo je, međutim, da poetska izvedba koju smo nazvali „udaljavanje“ ima za cilj upravo suprotno – približavanje. Predmet od kojeg se udaljilo biva pounutren i postaje deo prtljaga na unutrašnjem putovanju.

„Da bih išao napred, vrtim se oko sebe“, čitamo u *Poetici prostora* Gastona Bašlara, koji citira pesnika Žana Tardijea. Osnovna pozicija lirskog subjekta u zbirci *Plaža Nesanica* jeste pozicija „ciklona nastanjenog nepokretnošću“, kako bi rekao Tardije. O tome ubedljivo govori pesma „Unutrašnje putovanje“, čiju važnost ističe Jelena Angelovski u pogovoru knjige: „Pesmu 'Unutrašnje putovanje' mogli bismo čitati kao centralnu pesmu čitave zbirke, a

posebno su simptomatični stihovi: *A sada putujemo, i daljine su samo način da se zaboravi / I mesto, i soba, iz koje nikada i ne izlazimo.*"

U poeziji Jasmine Topić susreću se različite nesanice. Izazvala ih je ljubav – završena, prekinuta, neostvarena. Zato su pesme iz zbirke *Plaža Nesanica* okrenute prošlosti, imaju oblik sećanja i smisao evokacije. Lirski subjekt traga za vremenom koje ne prihvata kao izgubljeno, već kao vreme koje se završilo zbog nekog nehomičnog propusta i neuhvatljivog nesporazuma. Postoji, naime, voz *koji se uporno vraća, a prošao je*, kaže se u pesmi „Malek“. Pošto je, dakle, sadašnjost okupirana prošlošću, pesničko „ja“ traži budućnost u nekadašnjem trajanju okončanog. U ovoj poeziji osvrtnja neprestano je živo jedno „sad onda“ kojim se traga za prošlom budućnošću, to jest, za trenutkom u kojem je obećavajuće izgubilo potencijal budućeg. Fiksiranjem trenutka prekida i početka „rasoljavanja“, lirski subjekt bi, čini mu se, prevazišao sve situacije odvajanja i, ostvarivši prvobitno posmatranje, došao do „situacije svih situacija“. Osnajen sveobuhvatnim pogledom, mogao bi da pronađe sobu konačnog boravka: *Često tražim tu sobu, između malenih trgova, ili / među ušuškanim stanicama, ulicama, u kojoj bismo / konačno boravili, samo kao dva bezimena tela / lišena težine duša u čije postojanje ionako sumnjaš* („Unutrašnje putovanje“).

Poetsko osvrtnje ima oblik obraćanja i stilizovano je kao unutrašnji dijalog. U pesmama iz ove zbirke simptomatična je upotreba „ti“ forme, koja varira u „mi“ ili „vi“. Pesmom se obnavlja, nastavlja, iznova uspostavlja razgovor sa nekada prisnim sagovornikom: *Odlaziš osmehnuto kao da postojim / mladost nosiš u dnu posude s vodom / ...Pratimo se očima tek sazeleg mraka* („Veze“). Kada se pesničko „ja“ obraća sebi kao „drugom licu“, bira pogled sa strane: izlazi iz sebe da bi sebe pogledom obuhvatilo. Čitaocu se ponekad čini da se pesnikinja obraća upravo njemu: *Ako znaš kuda odu, znaš kuda nisi otišao* („U istom pravcu“). Tada ispovedano iskustvo lirskog subjekta prerasta u univerzalno iskustvo rastanka i tih ili grozničave čežnje za harmonizacijom spleta odnosa koji čine naš život.

Plaža Nesanica počiva na finoj ravnoteži između bogate pesničke imaginacije i svesti o pesmi. Maštajuća svest Jasmine Topić sklona je poniranju i osvetljavanju dubine pojava. Pesničke slike su tajnovite, neobične, neuramljene smislom: *Svet je igralište oivičeno rubovima kreveta / dok ispod kapka, dok pod njim kapka / splin unutrašnjih mapa, drugačije opisanog grada*, čitamo u pesmi „Ona neće. Nije ona Ofelija“. Slike su katkad lelujave, pretapaju se, kraj jedne se rastvara u početku druge (na primer, u ciklusu *Odlazak* ili *Na plaži*), a nekada su pažljivo „složene“, stoje jedna kraj druge i poput kolaža grade celinu pesme (u ciklusu *Van sezone*, na primer). Pesnički akvareli Topićeve pozivaju čitaoca da se u njima ogleda i otvaraju mogućnost različitih čitanja. Slobodno se ogledajući u pesmama, usredsređeni čitalac primećuje da mu ipak nešto izmiče, da iz donjih slojeva teksta progovara neumitna logika proizašla iz pesnikinjine svesti o pesmi. *Plaža Nesanica* je, naime, pažljivo građena zbirka, sa promišljeno naslovljenim i komponovanim ciklusima, između kojih su, takođe pažljivo, postavljeni međuciklusi. Radi se o poeziji doteranog izraza i složene osećajnosti, sa lirskim subjektom putničkog senzibiliteta, koji, od početka prema kraju knjige, prelazi gotovo romaneskni put – razvija se, sazreva i iscrta putanju jednog životnog ciklusa.

Knjigu otvara pesma „Između obala i pogleda“. Njome se najavljuju teme odvajanja i rastanka, odnosno „predstojeće zime“, za koju lirski subjekt nije spreman. Zatečen najavljenim prekidom bliskosti, on na njega intuitivno odgovara: u džepu steže malu olovku, budući

štap-oslonac *kojim ću tebe pred sobom razgrtati*. Lirski subjekt će pisanjem otkrivati izgubljeno blisko lice, hvatajući njegove odraze kroz vreme i prostor: *čas lišće / čas sneg / čas izmaglicu / dalekih obala*. Ciklus *Odlazak* zasnovan je na svesti subjektiviteta o „isprekidanoj celini“ sopstvenog bića, „varenju preostale bolesti“ i opredeljenju da se krene za otišlim. Iako je pritisnut saznanjem o nemoći iskustva (*Napola nova / a nikad starija, Grozničavost*), i dugotrajnom nesanicom koja prati grozničavo vezivanje, lirski subjekt oseća da, jedino sledeći trag izgubljene ljubavi, može „popuniti jedninu“. U pesmi „Umnožavanje“, svojevrsnom epilogu ciklusa, otkrivamo da se za Drugim ne ide da bi se stiglo, već da bi mu se približilo dovoljno da se vrati i iznova proživi osećanje izraslo u zajedničkoj intimi: *Tražimo lepotu na mestima / gde smo je možda poslednji put izgubili / ...s ponovnim očekivanjem / prepoznatog osećanja*. Ciklus *Na plaži* čini sedam ulančanih pesama, koje se mogu čitati kao poema. Topićeva dočarava početak kraja jedne ljubavi. Lirski subjekt oživljava u sećanju zajedničko letovanje i morsku svakodnevicu, ističući lepotu trenutka koji, samo što nije istekao. Teskoba zbog slutnje skorog kraja ublažava se „jer se tela poznaju“. Kraj se skriva i odlaze u telesnom prepoznavanju. A partneri, „novouspostavljene utvare“, održavaju iluziju trajanja: *Onda ona noćima sriče s tvojih leđa zaboravljenu abecedu / dok jezik trune zbog novouspostavljenih značenja. Malim ciklusom (Tirana '13) tematizuje se boravak u tuđini, opevan kao „privremeni život“ („Prinudni zen“) i tiho neko lebdenje / Tako blisko nepostojanju / tako blisko / strašnom sudu/budnog sna („Na Veliki petak“). Lirski subjekt je izdvojen, odsečen od sveta jezičkom barijerom i sputan ćutanjem. Okružen tišinom, on miruje, ali njegov duh, ispunjen čežnjom i iščekivanjem, putuje kroz sećanje. Suočen sa trenutnom stvaralačkom nemoći, lirski subjekt traga u prošlosti za nadahnućem i utočištem u sigurnom prostoru prepoznatljivog jezika: *Čekam / U prošlim pogledima / ...da pronađem novčić / Kojom ću kupiti / magičnu reč / za konačni povratak / u prepoznatljiv gustiš jezika („Jezik je gust“). U ciklusu *Na putu* zaoštavaju se protivrečnosti iskazane u prethodnim pesmama. Lirski subjekt je preplavljen novim utiscima i prožet narastajućom teskobom. Sa setom i ironijom primećuje da je ograničio život pretpostavljajući sentimentalne slike svim drugim uspomena: *kucka mi srce, i lupka mi ekser dok ulazi u zid / dok uporno ulazi u noseći zid / da postavi još jednu sentimentalnu sliku / I ja se, na tu meru, smanjujem („Mesto na zidu“). Zapažanje o slabljenju nosećeg zida vlastitog bića razvija se u misao o rastu „nepodnošljivog sveta“ i dubokim umorom izazvanu čežnju da se taj svet najzad zaustavi („Virus da se javi“). Ako bi se tada, kroz zamrznuti svet, probio dugo očekivani glas, i to bi bila *tek neprimetna pauza / prethodnog zamornog čekanja*. Na ovom mestu se isključujući emocionalni zanos stišava, prestaje da zasenjuje misao, pa lirski subjekt sazreva i prihvata da ispunjenje žudnje uvek sadrži klicu konačnosti. On je u ovom krugu pesama putnik kojeg zatičemo čas u Gracu, čas na Baltičkom moru... Ta mesta su, ispostavlja se, tek pozadina istinskog, unutrašnjeg putovanja. Među pesmama *Na putu* nalazi se izvrsna pesma „Soba s pogledom“. U njoj se prepliće spoljašnje sa unutrašnjim, konvencionalno značenje sa intimnim doživljajem i briše se granica između lica i naličja stvari. *Umetnost je i navikavanje na samoću. Bez iskupljenja*, kaže pesnikinja. Rečcom „i“ se, sa jedne strane, naglašava da nema umetnosti bez osame. Sa druge strane se, međutim, proširuje značenje reči „umetnost“ na umetnost življenja, pri čemu se prihvatanje samoće razume kao važan sastojak talenta za život. Pri kraju pesme čitamo stihove: *a onda utisak da je šljunak s krova / baš kao igralište, kao plaža / i tamo, umesto neba,****

tanka linija duboke vode / u koju treba uroniti iza pogleda. Unutrašnji pejzaž preobražava spoljašnji. Prostorne odrednice slabe, ne postoji levo ni desno, gore lako postaje dole. Linija neba se u treptaju unutrašnjeg oka pretvara u liniju duboke vode. A onda se javlja slutnja sveta koji se pruža van domašaja pogleda. Tada se, nasuprot prozoru sa pogledom koji se nikad ne menja, u lirskom subjektu otvara jedan drugačiji prozor, sa prizorom neizmernosti, kojom se može slobodno zaploviti. U ciklusu *Van sezone* grozničavo traganje ustupa mesto opservacijama o pređenom putu. Lirski subjekt pripitomljuje strepnju od odlazaka, uviđajući cikličnu prirodu kretanja i prepoznajući „vraćanje“ onoga što nestaje: *Pokušaj da zadržiš svet u sebi, i kad odeš / kao vidljivu svetlost dok nestaje / nestaje i vraća se* („Ravnoteža“). Pošto se nestajati mora, a nestati – ne može, lirski subjekt se oseća kao knjiga čije se stranice cepaju i iznova ispisuju, pa se posustao pita zašto se odlaže presuda, *zašto još uvek radost visi o koncu* („Nagoveštaji, nestajanja“). On mnoštvo mogućnosti doživljava kao privid obilja, jer, u stvari, uvek iznova popunjavamo prazninu. Rastegljivi život se proširuje svaki put kad počnemo da ga ispunjavamo: *Svi životi / neće biti dovoljni / za ovaj jedan*. U ciklusu *Nudistarijum* opeva se oslobađanje tela za Drugog, bez očekivanja i obećanja. Afirmiše se radost trenutka i slučajnog susreta, ali se i sa ironijom peva o „davljenju bliskosti“ zbog njene nedovoljnosti. Putovanje lirskog subjekta, podstaknuto nesanicom, završava se na plaži, o čemu govori naslovna pesma ciklusa. Prenebregnuvši zamišljenost nad Svojinom, oslobodivši stvari kvalifikacija „bitno“ i „značajno“, u nagoti koja ukida različitost, lirski subjekt se prepušta jednostavnim fizičkim užicima. Okružen telima, izložen suncu i vodi, omamljen lepotom čulnog, on naslućuje da se upravo u samosvojnosti telesnog života i pukom fizičkom trajanju oseća prizvuk metafizičkog, i da, tek nagi među nagima, možemo iskusiti večnost trenutka: *Telo je telo, more je more / Moje je naše i naše je moje: / metafizika / Moguća večnosti / što upravo traje / i upravo prolazi*.

Poznata pesma Jasmine Topić ima naslov „Ne živismo, osim čitajući“. Pročitavši zbirku *Plaža Nesanica*, mogli bismo reći: ne čitismo, osim putujući. Putovanje je u ovoj knjizi oblik čitanja sveta, sebe, i – Drugog, onog zbog koga se ne spava, ali se sanja. Topićeva novom zbirkom pesama ispisuje i pohvalu nesanici. Iako stvara teskobu, hrani nemir i zaoštrava protivrečnosti, nesanica je, pre svega, višak vida i mogućnost budnog snevanja. Besane oči senče javu i daju joj punoću. Nesanice Jasmine Topić angažuju biće, čine ga pokretnim i nepokornim.

Knjigu zatvara „Korčula“. U ovoj pesmi opevana je mirnoća, samodovoljnost, večnost ostrva. Pred njegovim tihim disanjem čovek se zaustavlja, oslušujući u njemu sopstvene udisaje i izdisaje, ohrabren da i sam, bez straha, postoji kao ostrvo. U tom času počinje duet čoveka i sveta, sjedinjenih u dijalogu samoća.

Ovaj dijalog bi mogao biti početak novog putovanja. I nove, idealne nesanice.